

ligen ha existerat redan på 1070-talet när kyrkan och klostret skall ha grundlagts. Utanför klostret låg den vidsträckta Dalby hage, som fortfarande finns kvar. Med utgångspunkt i analogier från andra delar av Europa tolkar Andrén den som en medeltida jaktpark även om den första gången omnämns i klostrets intäktsbok från 1530–1531. När det medeltida källäget är så osäkert anser sig författaren nödsakad att använda analogier med vad som förekom ute i Europa vid motsvarande tid.

Ekonomhistorikern Martin Giertz skriver om prästgårdarnas placering i landskapet och i förhållande till kyrkan. År 2012 publicerade han boken *Svenska prästgårdar. Kulturarv, trädgårdar, byggnadsvård*. Med prästgård avses såväl byggnader som åker, äng och skog. Prästgårdarnas antal i Sverige har uppgått till cirka 2 200 och varit fördelade på kyrkoherdeboställen och komministerboställen. De senare uppkom först i slutet av 1600-talet medan kyrkoherdeboställena tillkom under medeltiden i samband med att kyrkan invigdes. Liksom kyrkorna låg prästgårdsbyggnaderna gärna på en höjd och nära ett vatten. Stora prästgårdsparker anlades på 1700-talet i Carl von Linnés anda. Genom en prästlönerreform 1910 delades prästgårdarna upp i två fastigheter, dels en tjänstebostad för prästen, dels ett löneboställe som utgjorde ett lantbruk. Prästen skulle hädanefter enbart leva på kontantlön och inte längre på inkomster från lantbruket. De äldsta bevarade prästgårdsbyggnaderna är från slutet av 1700-talet. De mest herrgårdslänkande byggnaderna finns i Mälardalen och Uppland.

Ur kulturarvssynpunkt kan det vara ett problem eller en fara att cirka 85% av de 2 200 prästgårdarna i sen tid har övergått i privat ägo. De kyrkliga pastoraten har sålt 60% av prästgårdarna efter kyrkans skiljande från staten år 2000. Författaren menar att pastoraten måste värna om de 15% eller 330 prästgårdar som fortfarande finns kvar i kyrkans ägo.

Kulturgeografen Kristina Franzén studerar sockenstämmans krav och önskemål vad gäller platsen för en ny kyrka under den stora nybyggnadsperioden på 1800-talet. Hon har noggrant granskat argumenten och besluten i protokoll

som avser två konkreta kyrkbyggnadsprocesser, nämligen i Lenhovda och Älmeboda i Växjö stift. I Lenhovda pågick diskussionerna i femton år. Till slut kom man fram till att riva den gamla kyrkan och bygga den nya kyrkan på samma plats. Sockenborna hade röstat om två olika alternativ. I Älmeboda fanns fem alternativ att välja mellan. Frågan togs upp första gången 1842. Tre omröstningar hölls åren 1850, 1865 och 1869. Den nya kyrkan invigdes på en ny plats i byn Rävemåla först 1877. Rävemåla låg nära socknens geografiska mittpunkt och det fanns vägar dit från olika håll. Några estetiska synpunkter, det vill säga en immateriell aspekt, på kyrkans läge framkommer däremot knappast i protokollen.

Denna antologi utgör ett viktigt bidrag till aktuella kulturarvssynpunkter genom att den tillför och fördjupar ett natur- och kulturmiljöperspektiv och att den skrivits av experter med bred vetenskaplig kompetens inom Sockenkyrkonätverket. Det gäller att inför framtiden inte bara skydda kyrkorna utan också i rimlig utsträckning den omgivande miljön. Detta har jag argumenterat för vad gäller gravminnen på kyrkogårdar i antologin *Grave memorials as cultural heritage in western Sweden with focus on the 1800s*, 2014.

Anders Gustavsson, Oslo universitet/Henån

Modersmålets sånger. Finlands svenskheter framställda genom musik. Johannes Brusila, Pirkko Moisala & Hanna Väätäinen (red.) Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 801. Folklivsstudier XXIII, Helsingfors 2015. 289 s. ISBN 978-951-583-340-2-289.

Denna antologi med sex delstudier är något av ett ymnighetshorn både när det gäller finlands-svenskarnas musikkultur och musiketnologisk metodik i allmänhet. I inledningen nämner redaktörerna ett imponerande antal tidigare forskningsrapporter i ämnet (varav många är doktorsavhandlingar) från olika geografiska områden,

musikaliska genrer och föreningars verksamhet där språkfrågan är den gemensamma utgångspunkten. Vi rikssvenskar kan ha svårt att föreställa oss att just språket kan ha så stor och särskiljande betydelse i alla musikaliska delkulturer och genrer i Finland. Än i dag diskuteras till exempel Jean Sibelius språkkunskaper och kulturella hemvist, fastän han själv aldrig upplevde någon konflikt mellan sina språkliga identiteter; men enligt biografen Erik Tawaststjerna har han ”blivit en pant i den allt bittrare språkstriden”.

Det är omöjligt att på en begränsad plats beskriva eller kommentera de ofta mycket detaljerade sex delstudierna som genomgående ägnar betydande utrymme åt de undersökningsmetoder som använts. För musiketnologer i övriga Norden är nog den största behållningen av *Modersmålets sånger* de nyläsningar och utvidgade förklaringsmodeller som appliceras med hjälp av de senaste teorierna inom antropologi och etnologi. Gemensamt för artiklarna är att de betraktar svenskhet i Finland som en mångfald av föreställda gemenskaper och baserar studierna på teorier som konstruktionism, nymaterialism och imagologi. Ibland tar den aspekten överhand, särskilt när de i texterna dominerande teoretikerna Gilles Deleuze och Félix Guattari och deras inte helt lättbegripliga terminologi blir den centrala utgångspunkt varifrån de konkreta exemplen skall bedömas och inordnas. Man använder också ofta termen *musikande* (eng. *musicking*) för att beteckna alla verksamheter som har med musik att göra, förutom att spela och sjunga även tala, skriva, läsa, dansa och så vidare samt musikens audiovisuella och kroppsliga dimensioner.

Ett exempel är Hanna Väätäinens ”Svenskheter i en kvinnas musik, dans och verbala berättande om funktionsnedsättning”. Artikeln är en rapport baserad på vad som tidigare kallades deltagande observation men som nu utvecklats via Guattaris ”rhizomperspektiv”. Författaren har inte bara intervjuat sin synskadade mor utan också spelat, dansat och samtalat med henne för att i detalj kunna fördjupa och förklara moderns uppfattning om sig själv som en synskadad finlandssvensk individ, inte en representant för endera kategorin. Intervjuerna kom att spänna

över moderns musikupplevelser i stort, om ljud och tystnader, familjens bakgrund och många andra minnen. Studien är, enligt Väätäinen, ett exempel på en kombination av vetenskapligt och konstnärligt arbete av intresse för etnologin i allmänhet. Men man saknar en reflektion kring metodens forskningsetiska aspekter eftersom forskare och informant här står varandra så nära.

Ett annat exempel är Pia Maria Ahlbäcks imagologiska studie (även på engelska) ”Att stiga ut ur melodin” av Arvid Mörnes dikt *Sjömansvisa* (mera känd som ”Båkländets vackra Maja”, tonsatt av Hanna Hagbom 1906). Sången har närmast haft ikonstatus som symbol för finlandssvenskheten men också funnits på många svenska vissångares repertoar, bland andra Harry Brandelius och Fred Åkerström. Studien är en bitvis komplicerad diskussion dels om relationen text–musik (alltså vilka bilder och föreställningar som väcks resp. uteslutes när dikten enbart läses eller sjunges), dels om Mörnes bilder av kvinnorna i skärgården. ”Omvandlingen av ett ordkonstverk, en dikt på baksidan i en diktsamling, till en sång som har präglat en specifik kultur till den grad att ’alla’ kan den, kräver analysredskap utöver det vanliga”, förklarar författaren.

I ”Två Åbotrubadurer” urskiljer Niklas Nyqvist utifrån ett imagologiskt synsätt fyra centrala motivkretsar i den finlandssvenska visdiktningen (skärgårdsromantik, nostalgi, en kulturell allmängiltighet och fantasi- eller sago-landskap som Mumindalen) och diskuterar trubadurerna Tom Gardbergs och Olle Söderholms bilder av svenskhet i sina visor. Ros-Mari Djupsunds ”Sången på tre orter i Svenskfinland” är en mer traditionell musiksociologisk undersökning, baserad på 224 enkätsvar från kommunerna Kökar (svenskspråkig) och Korsholm (71 % svenskspråkig) och staden Esbo samt ett antal intervjuer. Inte oväntat konstateras att körsången är ett viktigt identitetsskapande varumärke och en förenande länk för finlandssvenskarna. Att sjunga i grupp ökar med åldern, men många sjunger också ensamma, i duschen, i bilen eller vid datorn.

Johannes Brusilas ”Durmusikens förvaltare och mollmusikens vältare. Dansbandsmusiken

som av- och återterritorialiserare av Svenskfinland” är en mycket utförlig studie enligt Deleuzes och Guattaris modell, vars resultat man förenklat kunde sammanfatta som: dur = finlandssvenskhet, moll = finskhet. I bakgrunden finns reflexioner om en ”finsk folksjäl”, uttryckt i folkvisornas centrala teman ensamhet och sorg, och dur- och molltonarnas olika popularitet i Sverige och Finland. I extrema fall har detta till och med kopplats till genetiska faktorer, att folkmelodier i moll kunde ha samband med förekomsten av hjärt- och kärlsjukdomar eller fallenhet för pessimism. Men i grunden torde detta ha att göra med sociala konstruktioner av etnicitet, det vill säga, ett upprätthållande av ”vi” och ”dom”. Artikeln beskriver i detalj den durdominerade dansmusikens framväxt i olika blandformer, exemplifierat av det österbottniska dansbandet Charlies (”mollmusikens vältare”).

Pirkko Moisala diskuterar i ”Det (finlandssvenska) liv som musiken möjliggör” de svenskspråkigas förhållande till sin finlandssvenskhet via 32 inlämnade så kallade musikaliska livsberättelser (enligt G. Deleuzes modell) som svar på ett upprop i tidskriften *Källan* 2007. Författaren refererar också till närliggande nordiska studier av bland andra Even Ruud, Thomas Bossius & Lars Lilliestam och Alf Gabrielsson. Förutom respondenternas musikval diskuteras också tänkesätt, värderingar och betydelser kopplade till musiken. Som illustrationer till analysen publiceras en rad citat (”verbala bilder”) ur berättelserna. Författaren konstaterar att de ”bekräftar den mångfald av livsstilar, kulturpraktiker och smaker som före-

kommer bland den finlandssvenska befolkningen i Finland” och att språkbruket knappast är tillräckligt för att skapa grupptillhörighet – musiken måste till. Hon noterar att ”sångerna *Slumrande toner* och *Modersmålets sång*, som i ett tidigare historiskt skede bidrog till att konstruera den finlandssvenska identiteten, ännu i dag skapar en stark stämning när de sjungs”. Men också att de hos vissa lyssnare kan väcka avståndstagande, ångest och en känsla av instängdhet om detta slags finlandssvenskhet upplevs som främmande. Begreppet ”territorialisering” förekommer här, liksom i flera andra artiklar, i betydelsen fixering eller inmutning av ett område: ”Musiken som något abstrakt är således i den deleuzianska filosofin en kraft som kan skapa territoriella miljöer samtidigt som den också kan ändra och öppna nya flyktlinjer (eng. *lines of flight*) med de nya intryck som denna process erbjuder. På så sätt är musik en del av tillblivelsen.”

Mest intressant för rikssvenska läsare blir därför kanske inte främst detaljer om finlandssvenskarnas musikande utan insikter om hur personliga och kollektiva identiteter skapas och manifesteras med hjälp av en viss musikalisk genre. Och – inte minst – att både identiteter och uttryck är rörliga och föränderliga, särskilt i nutidens medieström. Men samma förklaringsmodeller borde kunna appliceras på alla musikaliska identiteter, vare sig de följt med sedan barnsben eller hämtats via medier och oavsett om man väljer att bli wagnerian, hårdrockare, gospelsångare, techno-fan... you name it.

Henrik Karlsson, Uppsala